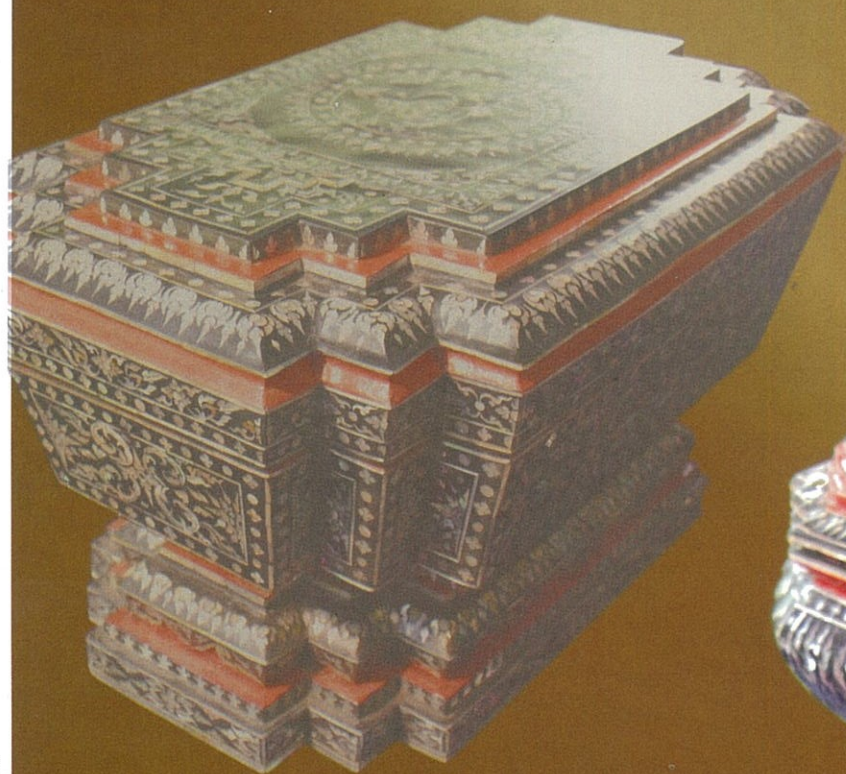

ตะลุม
เตียบ
พานแว่นฟ้า

ครูเสน่ห์ แจ่มจिरารักษ์

เสนธ์ แจ่มจिरารักษ์
ครูช่างตะลุ่ม เตียบ พานแว่นฟ้า
จังหวัดนนทบุรี

ชื่อ - สกุล
 วันเดือนปีเกิด
 การศึกษา
 ชั้นมัธยมศึกษา

ที่อยู่
 โทรศัพท์
 อาชีพ

นายเสนธ์ แจ่มจिरารักษ์
 ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๖
 จบชั้นประถมศึกษา ที่โรงเรียนวัดศรีราษฎร์
 จบชั้นมัธยมปีที่ ๕ ที่โรงเรียนวัดเขมาภิรตาราม
 ซึ่งเป็นโรงเรียนประจำจังหวัดชาย
 ๔๐/๑๒ หมู่ ๕ ต.บางเลน อ.บางใหญ่ จ.นนทบุรี
 ๐๒-๙๒๐ ๐๐๕๘, ๐๘๗-๓๒๕ ๗๗๓๘
 ทำตะลุ่ม พานแว่นฟ้า เตียบ ทำขวัญนาค
 สอนวิชาช่างฝีมืองานประดับมุก (ทูนตะลุ่ม
 หวาย) ที่โรงเรียนผู้ใหญ่พระตำหนัก
 สวนกุหลาบ (วิทยาลัยในวังชาย)

ชื่อบิดา
 อาชีพบิดา
 มารดา
 อาชีพมารดา

นายเฉลิม แจ่มจिरารักษ์
 ทำสวนเป็นหลัก แต่มีอาชีพเสริมคือ
 การทำตะลุ่ม
 นางสาวภี แจ่มจिरารักษ์
 ทำสวนเป็นหลัก แต่มีอาชีพเสริมคือ
 การทำตะลุ่ม

เป็นบุตรคนเดียว

ครอบครัว
 ชื่อภรรยา
 อาชีพ
 บุตรรวม
 ชื่อบุตร

วิไลวรรณ แจ่มจिरารักษ์
 รับราชการครู
 ๔ คน
 ๑. นางสาวภัทรา พรหมทอง
 ๒. นางพนิดา ชนะไชย
 ๓. นางปติดา รังสีสัจจะ
 ๔. นางสาวปรีดา แจ่มจिरารักษ์

ผลงานและรางวัล

๑. พ.ศ. ๒๕๓๘ ผู้มีผลงานดีเด่นด้านวัฒนธรรมระดับภาค จังหวัดนนทบุรี
๒. พ.ศ. ๒๕๔๔ เกียรติบัตรเชิดชูเกียรติ นักประดิษฐ์ผู้สร้างสรรค์งานประดิษฐ์ โดยภูมิปัญญาไทยที่มีประโยชน์ จากสมาคมการประดิษฐ์ไทย
๓. พ.ศ. ๒๕๔๖ ครูภูมิปัญญาไทย รุ่นที่ ๓ ด้านศิลปกรรม(ศิลปศาสตร์การทำตะลุ่ม พานแว่นฟ้า จากสำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ)
๔. พ.ศ. ๒๕๔๗ เกียรติบัตรเชิดชูเกียรติ "บุคคลเกียรติยศ" จากโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาพัฒนาการ บางใหญ่
๕. พ.ศ. ๒๕๕๐ เกียรติบัตร "วิทยากรภูมิปัญญาท้องถิ่น" จากโรงเรียนวัดพิบูลเงิน
๖. พ.ศ. ๒๕๕๐ โล่ เกียรติยศ "ครูภูมิปัญญาท้องถิ่น" จากเลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ประวัติชีวิต และ การศึกษา

ครูเสน่ห์ แจ่มจิรารักษ์ เป็นลูกชายคนเดียวของครอบครัว บิดาชื่อ นายเฉลิม มารดาชื่อ นางสาวกิ แจ่มจิรารักษ์ ตะลุ่ม เป็นอาชีพเสริม ที่รองจากการทำนา ก็เหมือนครอบครัวอื่น ๆ ในสมัยนั้นทุกคนต้องช่วยทำงาน เด็กชายเสน่ห์ ก็ได้ช่วยบิดาหีบฉวยและหัดทำตะลุ่มและพานแว่นฟ้ามา ตั้งแต่เด็ก จึงเหมือนเรียนรู้ไปโดยอัตโนมัติ แต่เมื่ออายุถึงเกณฑ์ก็ได้เข้าเรียนในชั้นประถมศึกษาที่โรงเรียนวัดศรีราษฎร์ ซึ่งเป็นโรงเรียนใกล้บ้านเมื่อเรียนจบชั้นประถมศึกษาแล้ว เด็กชายเสน่ห์ก็ได้ไปเข้าเรียนต่อในชั้นมัธยมศึกษา (ม.๑) เรียนอยู่ได้แค่ชั้นมัธยมปีที่ ๕ ก็ต้องออกมาช่วยทางบ้านโดยทำทุกอย่างไม่ว่าจะงานหนักหรืองานเบา โดยเฉพาะอย่างยิ่งการทำตะลุ่มที่เป็นงานของครอบครัว

ประวัติความเป็นมา

ช่วงสมัยกรุงศรีอยุธยา ปู่ชวดแจ่มกับย่าชวดจ้อยของครูเสน่ห์ ตั้งบ้านเรือนอยู่ที่บางใหญ่ก็มีครูอยู่ ๒ ท่าน ย้ายถิ่นฐานมาตั้งบ้านอยู่ใกล้กับบ้านปู่ชวดแจ่มกับย่าชวดจ้อยคือครูจันกับครูต้อย ครูจันเชี่ยวชาญการทำพานแว่นฟ้า ครูต้อยเชี่ยวชาญการทำตะลุ่ม (ซึ่งสันนิษฐานว่า ทั้ง ๒ ท่านนี้ จะย้ายมาจากกรุงศรีอยุธยาเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาแตก) เมื่อปู่ชวดแจ่มกับย่าชวดจ้อยทราบว่าครูจันกับครูต้อยทำพานแว่นฟ้ากับตะลุ่มก็ไปขอเรียน เมื่อปู่ชวดแจ่มกับย่าชวดจ้อยของครูเสน่ห์เรียนได้แล้ว ท่านก็มาสอนให้กับคนในครอบครัวแจ่มจิรารักษ์จากรุ่นสู่รุ่น จนถึงปัจจุบัน ครูเสน่ห์ได้รับการถ่ายทอดการทำตะลุ่ม เตียบ พานแว่นฟ้านี้มาตั้งแต่เด็ก พ่อกับแม่เห็นว่าครูเสน่ห์พอจะสนใจอยู่บ้างจึงพยายามฝึกให้จนมีความชำนาญ เมื่อแต่งงานมีครอบครัว ครูเสน่ห์ เริ่มที่จะเอาจริงเอาจังกับการทำตะลุ่มแบบเป็นอาชีพเต็มตัว จนกระทั่งได้ยึดเป็นอาชีพสืบมาถึงปัจจุบัน รวมเวลาที่ทำอาชีพนี้ก็ประมาณ ๔๐ ปี ตลอดระยะเวลาดังกล่าวสามารถทำรายได้จากการขายส่งหุนตะลุ่มจนส่งเสียให้ลูก ๆ จำนวน ๔ คน จนเรียนจบระดับปริญญาตรีทุกคน ซึ่งเป็นความภูมิใจของครูเป็นอย่างมาก นับเป็นการสืบทอดงานศิลป์ของแผ่นดินมาจากบรรพบุรุษมานับ ๒๐๐ ปี

“ตอนนั้นทำเป็นอาชีพเลย จำหน่ายเป็นหุนเฉย ๆ ไปขายที่ร้านสังฆภัณฑ์ที่เสาชิงช้า และ ร้านสังฆภัณฑ์ต่าง ๆ ก็รับซื้อไปเอาไปเขียนลายรดน้ำบ้าง อะไรบ้าง ก็ทำเฉพาะ ตะลุ่มกับ พานแว่นฟ้า..ทางราชทัณฑ์เรือนจำบางขวาง เรือนจำอ่างทอง เรือนจำลพบุรี ก็สั่งทำไปให้นักโทษทำงานประดับมุก”

พานแว่นฟ้า ตะลุ่ม และ เตียบประดับมุก

“ ตะลุ่ม ” ตามความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ให้บทนิยามไว้ว่า เป็นภาชนะมีเชิงคล้ายพาน ใช้ใส่ของแทนถาดหรือพาน มีหลายขนาดตั้งแต่ ๑ นิ้ว ๓ นิ้ว ๕ นิ้ว ไปจนถึง ๒๔ นิ้ว ซึ่งเป็นขนาดใหญ่ที่สุด

ตะลุ่ม

พานแว่นฟ้า

ตะลุ่มเหลี่ยม

ตะลุ่มกลม

ตะลุ่ม จัดเป็นภาชนะประเภทเดียวกับพาน มีลักษณะคล้ายพานเชิงมีปากที่งุ้มเข้า นิยมทำเป็นถาด กล่าวคือจะมีหลายขนาดไล่จากขนาดเล็กขึ้นไปหาขนาดใหญ่ ซึ่งเมื่อนำมาวางซ้อนกันก็จะคล้ายกับเก้าอี้บันได แต่เดิมมี ๒ แบบ โดยแบบแรกมีลักษณะกลม เรียกว่า ตะลุ่มกลม กับอีกแบบหนึ่งจะมีลักษณะเป็นเหลี่ยม ๑๐-๑๒ เหลี่ยม (ซึ่งเป็นที่นิยมกันอยู่ในปัจจุบัน) ตะลุ่มขนาดเล็กจะมีเพียง ๑๐ เหลี่ยม ๑ นิ้ว - ๕ นิ้ว ตะลุ่มขนาดใหญ่จะมี 12 เหลี่ยม ๖ นิ้วขึ้นไป สิ่งของที่สามารใส่ในตะลุ่มได้นั้น ได้แก่ ของถวายพระ เช่น ดอกไม้ ธูป เทียน หมากพลู ยารักษาโรค รวมไปถึงอาหารทั้งอาหารแห้งและอาหารประเภทปรุงสำเร็จโดยจะต้องใส่ไว้ในซามหรือจานมิใช่ใส่ลงไปโดยตรง กล่าวคือจะใช้แทนถาดนั่นเอง ตะลุ่มใช้เป็นภาชนะใช้ในพระราชสำนัก วัด หรืออาจจะมียู่ตามบ้านทั่วไปอยู่บ้าง แต่มักจะเป็นบ้านของผู้มีฐานะดี โดยเฉพาะในปัจจุบันตะลุ่มที่ประดับมุกแล้ว จะเป็นภาชนะที่มีราคาสูง ดังนั้นชาวบ้านธรรมดาทั่ว ๆ ไปจึงไม่ค่อยจะมีใช้ เพราะเกินฐานะของตนนั่นเอง นอกจากตะลุ่มแล้วยังมีเตียบ พานแว่นฟ้า เจียด หรือ ลั้ง แต่เท่าที่นิยมกันนั้นมีอยู่เพียงเตียบและพานแว่นฟ้า

เตียบ ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้อธิบายไว้ว่า คือ ตะลุ่มปลายผาย มีฝาครอบสำหรับใส่ของกิน/เตียบนั้นมีลักษณะคล้ายตะลุ่มมี ๑๒ เหลี่ยม แต่ย่อมุม ๑๔ ส่วน ข้างล่างที่เรียกว่าตีน ทำด้วยไม้ทองเหลืองเป็นรู มีหวายสามเหลี่ยมมาครอบตีน ๔ เส้น ย่อมุม ๑๔ เหมือนกับตัว มีฝาครอบ ย่อมุมไม้ ๑๔ นี่เป็นวิธีการทำแบบโบราณ แต่ในสมัยปัจจุบันได้เปลี่ยนฝาที่ทำด้วยไม้มาทำด้วยหวายย่อมุม ๑๔ และได้สร้างรูปแบบและขนาดได้หลายขนาด เช่น ตั้งแต่ ขนาด ๕ นิ้ว ๖ นิ้ว ๗ นิ้ว ๘ นิ้ว ๑๒ นิ้ว ๑๔ นิ้ว และ ๑๘ นิ้ว ส่วนของโบราณนั้นมีแต่ขนาด ๒๐ นิ้ว เท่านั้น สำหรับยอดของฝาเตียบนั้นของโบราณจะเป็นรูปมะเฟือง

พานแว่นฟ้า เป็นพานที่จัดซ้อนเป็นสองชั้น ใช้สำหรับรองรับสิ่งของที่จัดให้ เป็นของที่มีศักดิ์สูงในสถาบันศาสนาหรือสถาบันกษัตริย์/แต่ในภายหลังได้นำมาใช้สำหรับพิธีกรรมทางศาสนา เช่น การอุปสมบท การทอดกฐินและผ้าป่า โดยใช้สำหรับวางผ้าไตรจีวรนั่นเอง สมัยก่อนการทำตะลุ่ม พานแว่นฟ้า หรือเตียบ มิได้มีการประดับมุกหรือเขียนลายรดน้ำประดับกระจก แต่อย่างไรก็ตามแต่มีการลงรักทาสาด (สีแดง) เท่านั้น ต่อมา

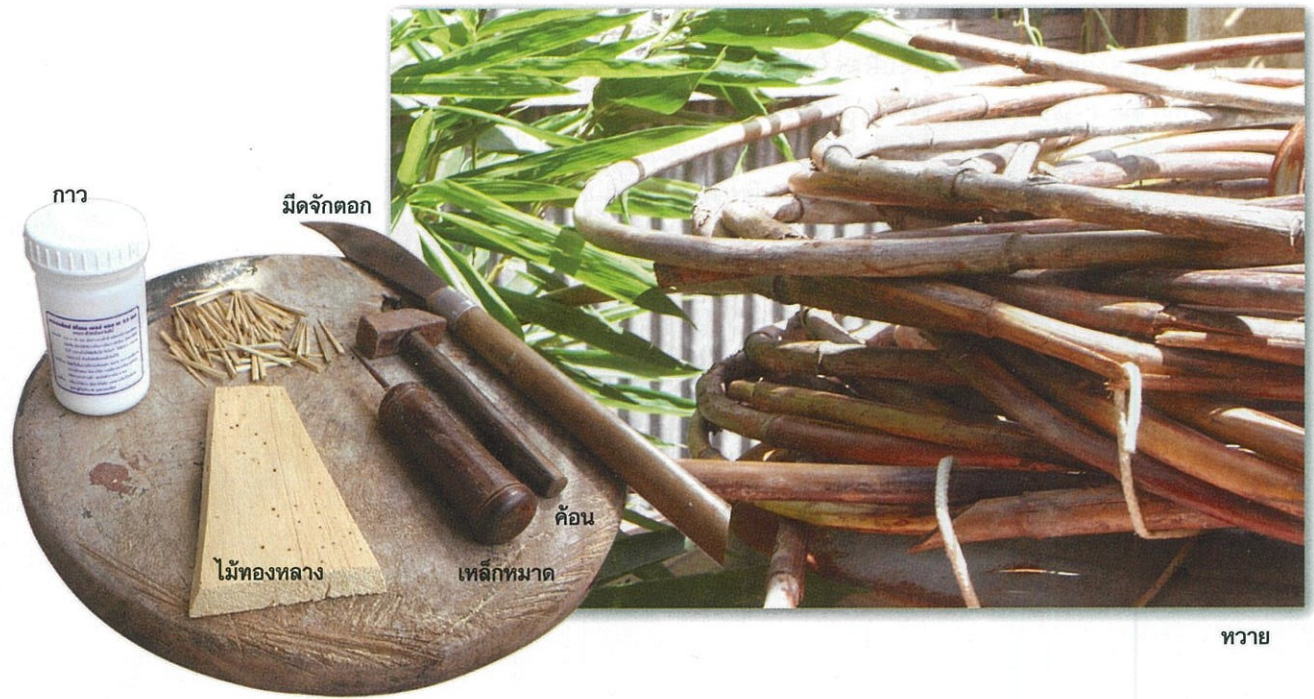
จึงมีการเขียนลวดลายด้วยลายรดน้ำ จนกระทั่งได้นำเอามุกมาประดับเพื่อความสวยงามมากยิ่งขึ้น

"...เช่น ตะลุ่มเป็นภาชนะชนิดหนึ่ง ตามราชสำนัก ในวัดวาอาราม ไว้สำหรับใส่ถ้วยแกลงกับข้าวต่าง ๆ ส่วนพานแว่นฟ้า เตียบ อย่างเตียบนั้นะครับ เอาไว้ใส่กับข้าวในระดับเจ้านายชั้นสูงใช้ในราชสำนักเท่านั้น."

"..ตะลุ่มมี ๒ ชนิด มีตะลุ่มกลม และตะลุ่มเหลี่ยม คำว่าตะลุ่ม เป็นคำเรียก ภาชนะชนิดหนึ่ง ลักษณะเป็นพานที่มีปากงุ้มเข้า คำว่าตะลุ่มนี้ ผมได้ลองศึกษาค้นคว้าดู แล้ว คล้าย ๆ กับเป็นชื่อของมอญ วัฒนธรรมของเขาจะมีดนตรีเป็นหลัก เวลาจะยกตะลุ่มใส่กับข้าวไปถวายพระ เขาก็จะทำเพลงไทยเพลงหนึ่งชื่อ เพลงยกตะลุ่ม."

"พานแว่นฟ้า จริง ๆ เราใช้ในประเพณีต่าง ๆ เช่น งานแต่งงาน งานบวชนาค ทอดกฐิน เอาไว้วางผ้าไตร"

ต่อมาภายหลังการใช้ตะลุ่มสู่การใช้ถาดซึ่งทำด้วยโลหะหรือถ้วย ชาม หรือจานขนาดต่าง ๆ ไม่ได้ ทั้งนี้เพราะ ถาด ถ้วย ชาม หรือจานก็ดี สะดวกแก่การหยิบใช้ หรือจัดเก็บ จึงมีผลทำให้ตะลุ่มไม่ได้นำมาใช้อีกต่อไป แต่คงเหลือไว้เฉพาะงานสำคัญ ๆ เท่านั้น

การทำหุ่นตะลุ่ม

สำหรับการทำหุ่นตะลุ่มก่อนที่จะนำไปประดับมุกนั้น ครูเสนาห์ได้อธิบายถึงการเตรียมวัสดุหลัก ๒ ชนิดคือ หวาย และ ไม้ทองกลาง หวายที่ดีและมีคุณภาพนั้นต้องเป็นหวายน้ำซึ่งมีมากในภาคใต้ โดยเฉพาะหวายในจังหวัดระนองมีคุณภาพที่ดีมาก ทั้งในด้านขนาดและเนื้อของหวายที่ค่อนข้างเหนียว เนื้อนิ่ม ไม่เปราะ สามารถนำมาจักหรือผ่าซีกได้ง่าย ส่วนไม้ทองกลางมีน้ำหนักเบาเมื่อนำมาทำภาชนะจะไม่หนักเหมาะแก่การยกเคลื่อนย้าย ไม้ทองกลางที่จะใช้ได้ดีนั้นต้องเป็นต้นทองกลางที่ตายแล้ว ๑ ปี หรือจนกว่าเปลือกของลำต้นร้อนออกหมดแล้ว

อุปกรณ์

๑. มิดจักตอก (มิดอติตอก) ใช้สำหรับจักหวายที่มีขนาดเล็ก

๒. ลีวเกลา เป็นมิดบางเล็ก ๆ ใช้สำหรับเกลาแต่งพื้นผิวหวายให้เรียบ

๓. เลื่อย มี ๒ ขนาด คือ เลื่อยมือ ใช้สำหรับตัดหวายหรือไม้ขนาดเล็ก เลื่อยไม้ทองกลาง เลื่อยเป็นแผ่น ๆ

เลื่อยไฟฟ้า ซึ่งจะใช้สำหรับผ่าหวายขนาดใหญ่ให้เป็นเส้นบาง ๆ ตามขนาดที่ต้องการในสมัยก่อนจะใช้วิธีการผ่า หรือจักหวายด้วยเครื่องมือที่เรียกว่า “เรียด” ซึ่งมีลักษณะคล้ายกับกบไสไม้แต่จะตั้งขึ้นโดยส่วนของใบมีดจะฝังลงในช่องของเสาที่ตั้งขึ้น ซึ่งช่องนั้นจะมีขนาดพอดีกับหวายที่ผ่าแล้วสอดเข้าไปได้ เวลาใช้ก็จะชักหวายด้วยกำลังคนดึง

๔. เหล็กหมาด ซึ่งจะมีหลายขนาดใช้สำหรับเจาะเพื่อฝังมุกได้

๕. ไม้ไผ่ (ไม้รวก) จักเป็นเส้นเหลาให้แหลมตัดเป็นชิ้นเล็ก ๆ ล้วน ๆ เพื่อใช้เป็นหมุดตอกแทนตะปู

๖. ไม้วัดแบบ ซึ่งทำด้วยไม้ไผ่เหลาแล้วตัดโดยมีขนาดต่างๆกัน ตามขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางของตะลุ่ม ซึ่งมีตั้งแต่ขนาด ๑/๒ - ๕๐ นิ้ว ไม้วัดแบบนี้จะใช้สำหรับวัดขนาดความยาวของหวายที่จักเตรียมเอาไว้เพื่อให้ได้ขนาดเหลี่ยมแต่ละด้านของตะลุ่มตามที่ต้องการ

๗. กาว ปัจจุบันนี้ใช้กาวตราช้างเพราะติดได้สนิท แข็งไวและติดทนนาน

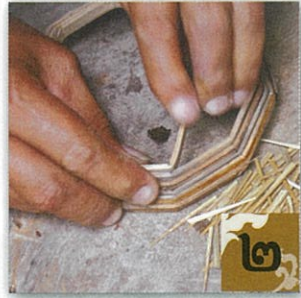
๘. ค้อนเล็ก สำหรับตอกหมุด

๙. กระจาดขทรายน้ำ

๑๐. น้ำมันชักเงา หรือ เชลล็ก ใช้ชนิดที่ผสมเสร็จแล้วหรือชนิดที่ผสมเองก็ได้ ใช้ทาผิวหวายที่ขึ้นรูปหรือตกแต่งแล้ว เพื่อให้น้ำมันที่เหนียวซึมเข้าไปในร่องรอยต่อของหวายแต่ละเส้น ทำให้ยึดติดกันมากขึ้น

ตะลุ่มขนาดต่าง ๆ

๑. ครูสอนที่จักหวายให้เป็นเส้นบาง ๆ
๒. หักหวายให้เป็นมุมตามความกว้างของเหลี่ยม
๓. ใช้มีดปรับแต่งให้เรียบ
๔. ใช้กาวหยอดเพื่อเพิ่มความแข็งแรง
๕. การกระยะเพื่อทำตะลุ่ม
๖. การเปรียบเทียบตัวตะลุ่มที่ทำเสร็จแล้วกับตัวที่ยังไม่เสร็จ

การกำตะลุ่ม

๑. นำหวายมาผ่าแล้วจักให้เป็นเส้นบาง ๆ โดยใช้มีดตอกคอยเหลาหรือเกลาให้เรียบ ส่วนขนาดความกว้าง และความหนา - บางของหวายสุดแท้แต่ขนาดของตะลุ่ม เรียกว่าเหลาหวายว่า “การชันเข้าเหลาหวาย”

๒. นำหวายที่เหลาแล้ววัดขนาดความกว้างของเหลี่ยมแล้วหักหวายให้เป็นมุมตามความกว้างของเหลี่ยม ประมาณ ๑ - ๑.๕ นิ้ว ซึ่งจะต้องได้ ๑๑ - ๑๓ ช่อง จากนั้นขีดเข้าหากันโดยให้ปลายหวายทั้ง ๒ ด้านประกบกัน แล้วใช้เชือกเส้นเล็ก ๆ ผูกเอาไว้เพื่อไม่ให้หลุดออกจากกัน เสร็จแล้วจะได้โครงต้นแบบซึ่งจะมีเหลี่ยม ๑๐ - ๑๒ เหลี่ยม ทั้งนี้แล้วแต่ขนาดที่ต้องการทำถ้าขนาดใหญ่ก็จะมี ๑๒ เหลี่ยมแต่ถ้าเป็นขนาดเล็กก็จะมีเหลี่ยมเพียง ๑๐ เหลี่ยม เท่านั้น

๓. นำหวายเส้นต่อไปมาขัดเข้าข้างในโครงต้นแบบ การขัดหวายจะต้องค่อยทำและให้แนบสนิทกันมากที่สุด นอกจากนั้นเหลี่ยมและมุมต่าง ๆ ต้องตรงกันเสมอ รวมทั้งต้องขัดหวายด้วยวิธีดังกล่าวนี้ไปจนกว่าจะได้สัดส่วนของขนาดตามที่ต้องการ จึงยึดให้ติดกันด้วยหมุดที่ทำจากไม้ไผ่เหลาเป็นชิ้นเล็ก ๆ ตอกยึดติดกัน ประมาณ ๓ - ๔ หมุด จากนั้นจึงปรับและตกแต่งให้ดีในที่สุดก็จะได้ส่วนที่เป็นตัวตะลุ่ม

๑. ทักได้เหลี่ยมแล้ว
จับปลายหวายประกบกัน
๒. ตอกตะปูไม้ไผ่
ให้หวายยึดติดกันสนิท
- ๓-๔. ตกแต่งส่วนผิวภายนอกให้เรียบ
๕. ฐานตะลุ่มที่ทำเสร็จแล้ว
กับที่ยังไม่เสร็จ

ขั้นตอนต่อไปเป็นการประกอบส่วนที่เป็น ฐาน หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า ตีนตะลุ่ม ซึ่งจะมีความเล็กกว่า โดยทำในลักษณะเดียวกัน แต่ขนาดของส่วนที่เป็นฐานนี้จะต้องมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางเล็กกว่าส่วนที่เป็นตัวตะลุ่ม แล้วจึงจะนำมาประกอบเข้าด้วยกัน ให้รับกับส่วนที่เชื่อมต่อกับตัวตะลุ่ม ที่เรียกว่า คอ

๔. ตกแต่งส่วนผิวภายนอกและภายในด้วยมีดเกลา เพื่อลบรอยชั้นบันไดของหวายแต่ละวงให้เรียบเป็นเนื้อเดียวกัน

๕. ทำส่วนที่เป็นปากตะลุ่ม โดยใช้หวายอีกเส้นหนึ่งวางในแนวราบ นำมาขัดให้ได้เหลี่ยมของส่วนที่เป็นปากของตัวโครงตะลุ่มแล้วยึดด้วยไม้หมุด

๖. เลื่อยไม้อัดให้ได้เหลี่ยม ๑๐-๑๒ เหลี่ยมตามแบบ เพื่อใช้เป็นส่วนพื้นสำหรับวาง หรือตั้งสิ่งของโดยยึดด้วยกาวและหมุดให้แน่น

การกำพานแว่นฟ้า

พานแว่นฟ้า นั้น มีลักษณะคล้ายพานที่มีปากงุ้ม จะต้องยอมุมไม้สิบสองแปดเหลี่ยมด้านไม่เท่า ขนาดที่มาตรฐานของพานแว่นฟ้าที่นิยมใช้กัน คือขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑๔ นิ้ว ตัวพานแว่นฟ้านี้จะแบ่งออกเป็น ๒ ส่วนใหญ่ ๆ คือส่วนบนหรือที่เรียกกันว่า ยอด ซึ่งเป็นพานทรงสูง กับ ส่วนล่างเป็นพานรองแว่นฟ้าจะมีขนาดใหญ่กว่า แต่มีทรงเตี้ยกว่าพานรองส่วนบน ครูเสนต์ ได้อธิบายถึงส่วนประกอบต่างๆ ของพานแว่นฟ้าไว้ค่อนข้างละเอียดว่ามีส่วนสำคัญอยู่ คือ ส่วนล่างสุดของพานแว่นฟ้า เรียกกันว่า ตีน หรือเรียกกันอีกอย่างว่า โป๊ะใหญ่ มีลักษณะเป็นทรงแปดเหลี่ยมด้านไม่เท่า จะใช้หวายและไม้ทองหลางเป็นส่วนประกอบ ซึ่งหวายนั่นจะเหลาเป็นเส้นสามเหลี่ยมคาคดโดยรอบจำนวน ๔ เส้น จะเว้นช่องเป็นจันทะ โดยที่เส้นล่างสุดจะมีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางกว้างที่สุด แล้วจากนั้นก็ค่อย ๆ ไล่ขนาดให้เล็กลงส่วนที่เป็นตัวพาน มีลักษณะเช่นเดียวกับส่วนตัวตะลุ่ม รวมทั้งวิธีการทำด้วยจะแตกต่างกันเฉพาะรูปร่าง กล่าวคือพานแว่นฟ้า นี้ จะมีเพียง ๔ เหลี่ยม และเป็น ๘ เหลี่ยมด้านไม่เท่า นอกจากนั้นจะมีการยอมุมไม้ ๑๒ ด้วย เมื่อนำทั้ง ๒ ส่วนนี้มาประกอบกันก็จะเกิดเป็นพานรองของพานแว่นฟ้าขึ้นมา

ส่วนที่เป็นพานแว่นฟ้า หรือพานส่วนบน ในส่วนนี้จะประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ดังนี้

โปะเล็ก คือส่วนที่เป็นดิน หรือฐานของพานแว่นฟ้าส่วนบน มีลักษณะเป็น ๘ เหลี่ยมด้านไม่เท่าและย่อมุมไม้ ๑๒ จะใช้หวายที่เหลาเป็นสามเหลี่ยมรวมทั้งไล่ขนาดจากใหญ่ไปหาเล็กตามส่วนเหมือนกับวิธีที่ใช้กับโปะใหญ่นั้นเอง

ดาก คือส่วนที่ต่อจากโปะเล็ก ทำด้วยไม้ทองหลางตรงกลางจะคาดด้วยหวายที่เหลาเป็นสามเหลี่ยมคาดโดยรอบส่วนนี้เรียกว่า ลูกแก้ว

จานเล็ก ลักษณะเหมือนตัวพาน แต่จะมีขนาดเล็กกว่าใช้ไม้ทองหลางตัดเป็นแผ่น โดยที่

ส่วนบนจะมีความกว้างมากกว่าส่วนล่าง ใช้เลื่อยตัดเฉียงให้ได้มุม เพื่อจะได้ประกบกันอย่างแนบสนิท จากนั้นนำมาประกอบเข้าด้วยกันโดยใช้ไม้หมุดตอกยึดเข้าด้วยกัน ส่วนจานเล็กนี้จะต่อขึ้นไปจากส่วนที่เป็นดาก

โอบน คือส่วนที่เป็นพานส่วนบนสุด ขนาดจะใหญ่กว่าจานเล็กใช้ไม้ทองหลางเป็นส่วนประกอบสำคัญเช่นกัน รวมทั้งวิธีการทำด้วย เพียงแต่ขนาดและสัดส่วนจะใหญ่กว่าจานเล็กเท่านั้น นำส่วนต่าง ๆ มาประกอบเข้าด้วยกัน ก็จะได้ส่วนที่เรียกว่า พานแว่นฟ้า ซึ่งจะใช้ตั้งวางบนพานรอง ส่วนล่างอีกทีหนึ่ง

วิธีการทำเตียบ

ครูเสนท์ ได้เล่าถึงการดัดแปลงวิธีการทำเตียบ ซึ่งครูบอกว่าท่านได้ไปเห็นของเก่าที่ตั้งแสดงอยู่ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ และที่วังสวนผักกาด อันเป็นของโบราณแท้ ๆ เห็นความสวยงามของรูปทรงก็ชอบใจ จึงได้จดจำเอาไว้ โดยร่างเป็นภาพคร่าว ๆ จากนั้นก็ได้นำมาคิดที่จะดัดแปลงบางส่วนรวมทั้งวิธีการทำ อันได้แก่วัสดุที่ใช้ กล่าวคือเรามีความถนัดในด้านการใช้หวาย จึงได้นำเอาหวายเข้ามาประกอบเฉพาะส่วนที่เป็นฝาครอบ กับดัดแปลงส่วนที่เป็นที่จับ ซึ่งอยู่ส่วนบนสุด หรือยอดของฝาครอบนั้น เดิมเป็นรูปมะเฟืองก็เปลี่ยนเป็นรูปทรงของหอมหัวใหญ่ ทำให้ดูดีขึ้น

ครูเสนท์ได้เล่าเพิ่มเติมว่า ผลจากการดัดแปลงดังกล่าว เมื่อได้จัดทำสำเร็จแล้วก็ได้ส่งเข้าประกวดกับกรมส่งเสริมอุตสาหกรรมฯ ประเภทงานเตียบประดับมุกปรากฏว่าได้รับรางวัลดีเด่น นับเป็นความภาคภูมิใจอย่างยิ่งในผลสำเร็จดังกล่าว

๑. การทำฐานพานแว่นฟ้า
๒. การเจียนโปะเล็กด้วยมีดเกลา
- ๓-๔. เตรียมแนวเพื่อการยอมุมไม้
- ๕-๖. การยอมุมไม้
๗. ดาก ทำด้วยไม้ทองหลาง เพื่อเป็นแกนต่อจากโปะเล็ก

→ **เตียบ ประกอบด้วย ๒ ส่วน ได้แก่**

๑. ส่วนที่เป็นตัวเตียบ จะมีลักษณะคล้าย ตะลุ่ม คือมี ๑๒ เหลี่ยมเช่นกันแต่จะแตกต่างกัน ตรงที่เตียบนั้นจะมีการย่อมุมไม้ ๑๘ ด้วย ในขณะที่ ตะลุ่มเป็นเหลี่ยมธรรมดาเท่านั้น

๒. ส่วนที่เป็นฝาครอบ

สำหรับชั้นตอนและวิธีการทำเตียบมีดังนี้

๑. ตัวเตียบจะใช้ไม้ทองกลางเป็นส่วนประกอบหลัก โดยแยกออกเป็น ๒ ส่วน คือ ส่วนที่เป็นฐานหรือ ดิน กับส่วนที่เป็นตัวเตียบ

ส่วนที่เป็นฐานนี้มี ๒ ชั้น ชั้นล่างสุดนำไม้ทองกลางมาเลื่อยฉลุเป็นชั้น ๆ ตามแบบแล้วนำมาประกอบเข้าด้วยกันซึ่งจะมี ๑๒ เหลี่ยมและย่อมุมไม้ ๑๘ ระหว่างฐานชั้นล่างสุดกับฐานชั้นที่ ๒ นี้จะไม่ติดกัน จะมีพื้นที่ว่างในแต่ละช่วงและจะมีไม้หนูนเล็ก ๆ รองรับเป็นระยะ ๆ ฐานส่วนบนนี้จะมีทวยสามเหลี่ยมคาดโดยรอบ ๔ เส้น ทั้งนี้ขนาดของฐานจะไล่ขนาดเช่นเดียวกับพานแว่นฟ้า

ส่วนที่เป็นตัวเตียบนี้ มีวิธีการทำคล้ายกับการทำตัวของพานแว่นฟ้า เพียงแต่จะมีเหลี่ยมเพิ่มเป็น ๑๒ เหลี่ยม และย่อมุมเป็นไม้ ๑๘

๒. ส่วนที่เป็นฝาครอบแต่เดิมจะใช้ไม้ทองกลางเป็นส่วนประกอบที่สำคัญ แต่วิธีการของครูเสนต์จะใช้ทวยเป็นส่วนประกอบโดยทำโครงต้นแบบขึ้นมาก่อน จากนั้นใช้ทวยขัดขึ้นรูปเช่นเดียวกับการทำตะลุ่ม จากส่วนล่างไล่ขึ้นไปส่วนบน ซึ่งจะค่อย ๆ ลดขนาดของเหลี่ยมและมุมเล็กลงตามทรงที่เรียกว่า จอมแห

เมื่อทำตัวและฝาครอบเสร็จแล้ว จึงทำส่วนที่เป็นส่วนยอดหรือที่จับก็จะใช้ไม้เข้ามาเป็นส่วนประกอบสำคัญโดยกึ่งตามรูปทรงที่ต้องการ จากนั้นจึงนำมาประกอบเข้าด้วยกันและเมื่อทำหุ่นเสร็จเรียบร้อยแล้วก็จะนำไปประดับมุกเช่นเดียวกับตะลุ่มและพานแว่นฟ้านั่นเอง

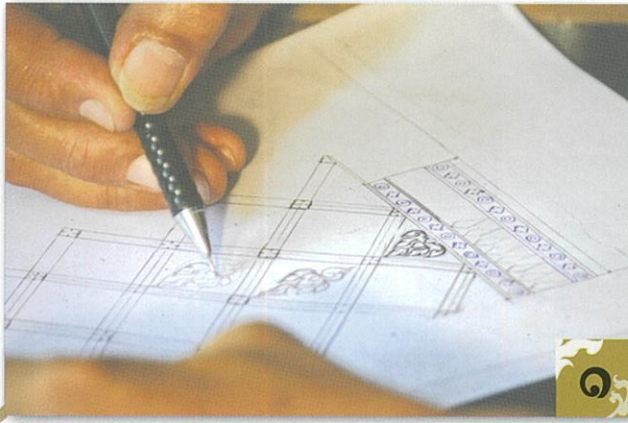
ครูเสนต์ แจ่มจिरารักษ์ ได้เล่าถึงการทำหุ่นตะลุ่มว่า เมื่อก่อนนี้ถ้าเป็นชาวบ้านธรรมดาไม่มีการประดับมุกแต่อย่างใด คงทำเพียงแค่การลงสมุกเท่านั้น การลงสมุกก็คือการนำเอาใบตองแห้งเผาไฟแล้วนำเอาถ่านใบตองไปผสมกับน้ำมันยางรักเพื่อใช้สำหรับทาภายนอก โดยก่อนที่จะทาสมุกนั้นจะต้องนำเอาดินเหนียวผสมน้ำ จนเป็นโคลนเหนียว ๆ แล้วทาลงบนพื้นผิวของตะลุ่มที่ทำเสร็จแล้ว ปล่อยให้แห้งสนิทดีแล้วจึงเอาใบตองแห้งขี้ให้เป็นฝอย แล้วขัดตะลุ่มที่ทาดินเหนียวนั้น ทั้งนี้ก็เพื่อให้พื้นผิวของตะลุ่มนั้นเรียบ และยังเป็นการอุดส่วนที่เป็นร่องหรือรอยต่าง ๆ ได้ด้วย

จากนั้นจึงนำเอาถ่านใบตอง หรือสมุกที่ผสมกับน้ำมันยางค่อนข้างข้นทาให้ทั่วก่อนหนึ่งครั้งจากนั้นอาจจะทาซ้ำอีกก็ได้ เมื่อสมุกแห้งแล้วจึงขัดด้วยฝอยใบตองแห้ง จากนั้นจึงผสมสมุกกับน้ำมันยางอย่างใส หรือที่เรียกกันว่า สมุกน้ำเกลี้ยง ทาทับอีกชั้นหนึ่งเพื่อให้เกิดเป็นเงามันนั่นเอง นอกจากการลงสมุกภายนอกแล้วในส่วนของภายในตะลุ่มก็จะทาด้วยสีชาตโดยนำเอาดินแดงที่ซื้อจากร้านแถวประตูผี เสาชิงช้า แล้วนำมาผสมกับน้ำมันยาง จะได้น้ำมันยางที่มีสีออกเป็นสีชาตทาให้ทั่วเพื่อพื้นผิวจะได้เรียบและสวยงามขึ้น ในภายหลังจึงได้มีการนำเอามุกมาประดับ ทั้งนี้ก็เพื่อให้มีคุณค่ามากยิ่งขึ้น เข้าใจกันว่าจะมีเจ้านายชั้นสูงหรือ ผู้มีฐานะร่ำรวย และพบเห็นความงามของมุกที่ใช้ประดับสิ่งต่าง ๆ คงจะเกิดความชอบใจจึงได้สั่งทำขึ้นมา ต่อมาก็คงจะมีผู้พบเห็นมากขึ้นก็เลยคิดทำขึ้นมาบ้าง ในที่สุดก็กลับกลายเป็นที่แพร่หลายในที่สุดและยังมีผลทำให้ตะลุ่มที่ลงสมุกแบบเก่าหมดความนิยมลงไปด้วย จนในที่สุดก็ต้องเลิกทำ เพราะไม่มีคนซื้อนั่นเอง

เตียบ

๒

๑

๓

๔

๑. การออกแบบลายฉลุ
๒. ตัดลายที่ออกแบบออกมา
- ๓-๔. นำลายที่ตัดออกมาแล้วไปทาบไว้บนมุก

การทำลวดลายประดับมุก

เมื่อประกอบชิ้นเสร็จแล้ว หลังจากนั้นก็จะเป็นการประดับมุก ลวดลายที่ใช้ประดับมุกบนภาชนะนี้ เป็นศิลปะที่เกิดจากความคิดของคนไทยที่ทำกันมาแต่โบราณ ซึ่งการออกแบบลายฉลุ ถือเป็นขั้นตอนที่ยากที่สุด และจะเป็นส่วนที่ทำให้ชิ้นงานออกมาสวยงาม ซึ่งจะมีทั้งลายไทย ประกอบภาพสัตว์ต่าง ๆ เช่น ลายกนก ลายใบเทศ ลายดอกพุดตาล ลายหนุมาน ลายม้าทรง ลายช้างสามเศียร เป็นต้น และลายแต่งที่ไม่ใช่ลายไทย เช่น ลายดอกไม้ ลายนก เป็นต้น มุกที่ใช้ประดับนี้ เป็นเปลือกหอยมุก ซึ่งเป็นหอยทะเลนำมาฉลุเป็นชิ้นเล็ก ๆ ตัดลงไปบนภาชนะโดยใช้รึกส์ต้าเป็นตัวเชื่อมให้ชิ้นมุกติดฝังลงไปบนภาชนะนั้น เนื่องจากหอยมุก มีสีขาวแกมชมพูมีความแวววาวเมื่อตัดกับสีด้าจะสวยงามมาก ลายประดับมุกที่นิยมทำกันในสมัยโบราณมักจะเป็นภาชนะสำหรับสงฆ์ เครื่องเรือนของใช้ เช่น ตู้พระธรรม โต๊ะตะลุ่ม พาน กระโถน เป็นต้น และที่นิยมกันอีกอย่างหนึ่งคือการประดับมุกบนประตู หน้าต่าง ของโบสถ์วิหารและพระราชวัง ซึ่งในปัจจุบันนี้ยังคงมีเหลือให้เห็นอีกหลายแห่ง

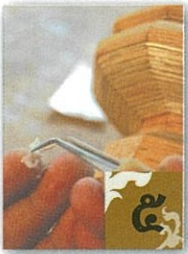
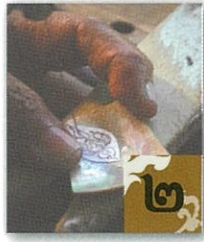
ขั้นตอนในการประดับมุกในอดีต

วิธีการประดับมุกในสมัยโบราณ

๑. จัดเตรียมวัสดุที่จะนำมาประดับมุก ในที่นี้ได้แก่ หุ่นตะลุ่ม เตียบ หรือพานแว่นฟ้า ให้พร้อมที่จะดำเนินการประดับมุก
๒. ดำเนินการออกแบบและลวดลายสำหรับที่จะใช้เป็นแบบลงบนภาชนะนั้น ทั้งนี้จะต้องให้มีความเหมาะสมกับภาชนะแต่ละชนิด และจะต้องให้ได้จังหวะและช่องไฟที่สวยงาม แล้วใช้กระดาษแก้วอย่างดีลอกลายที่เขียนขึ้นแล้วนั้นให้เหมือนต้นฉบับเดิมจริง ๆ สำหรับลวดลายนั้นควรยึดแบบจากของเก่า หรือถ้าจะดัดแปลงเพื่อความเหมาะสมก็ได้
๓. เตรียมหอยมุกเพื่อนำมาเลื่อยตัดเปลือกหอยออกเป็นชิ้น ๆ ขนาดประมาณ ๒.๕ เซนติเมตร หรือยาวกว่านั้นก็ได้ ทั้งนี้แล้วแต่ความโค้งของมุก

ว่าจะมากหรือน้อย จากนั้นนำชิ้นมุกที่เลื่อยไว้ฝนด้วย หินหมุน หรือที่เรียกกันว่า หินไฟ เมื่อฝนเป็นแผ่นได้พอดีแล้ว ก็ให้นำไปเลื่อยฉลุ ต่อไป

๔. ลอกลายจากต้นแบบให้ประณีตเหมือนต้นฉบับแล้วทาบลงบนแผ่นมุก ก็อปบี้ลงไปให้ติดกับแผ่นมุกนั้นและต้องให้เส้นลายเหมือนกับต้นฉบับ จากนั้นใช้เลื่อยขนาดเล็ก ซึ่งจะใช้ใบเลื่อยขนาดเบอร์ ๑ หรือเบอร์ ๐ เท่านั้น เพราะลวดลายค่อนข้างเล็กมาก จึงต้องใช้ใบเลื่อยขนาดเล็กที่สุดการเลื่อยจะต้องค่อย ๆ เลื่อยออกเป็นตัวลาย แล้วใช้ตะไบแต่งรอยพื้นเลื่อยทั้งสองข้างให้เรียบร้อย จากนั้นจึงนำชิ้นมุกที่ฉลุไว้ติดลงบนกระดาษแก้วที่ได้ลอกลายไว้ด้วยกาวจนกระทั่งครบตามแบบที่เขียนไว้

๕. ขั้นตอนต่อจากนี้จะเป็นการทำรัก นั่นคือ การลงรักรองพื้นให้ทั่วพื้นผิวที่ต้องการประดับมุก แล้วทิ้งไว้ให้แห้ง จากนั้นนำตัวลายมุกที่ติดบนกระดาษแก้วเรียบร้อยแล้ว มาลงรักทับอีกครั้งหนึ่ง โดยทารักทับลงไปให้ทั่วเสมอกัน ปล่อยให้แห้งจนรักนั้นเริ่มที่จะแห้งหรือหมาดตัวแล้ว ซึ่งจะมี ความเหนียวพอดี นำเอาแผ่นกระดาษแก้วที่ได้ประดับมุกนั้นมาทาบลงไปให้แผ่นตัวลายที่ติดอยู่ บนกระดาษปิดติดแนบกับพื้นรัก แล้วใช้กระดาษ หหนา ๆ ค่อย ๆ กดลงไปเพื่อให้ตัวมุกติดกับพื้นรักนั้น จนแน่นทิ้งไว้จนรักแห้งสนิทดี จึงลอกกระดาษ แก้วที่ติดอยู่กับลายมุกออก

๖. ต่อจากนั้นจะเป็นการลงรักโดยวิธีถม กล่าวคือใช้รักผสมกับถ่านใบตองหรือ ต้นหญ้าคา ก่อนจะใช้ต้องกรองให้ละเอียดเสีย ก่อนแล้วใช้ผสมกับรัก บนแผ่นกระดาษโดยใช้ไม้

กลม ๆ บดให้รักกับสมุกเข้ากันจนเหนียว แล้วจึง เกลี่ยลงบนลายมุกที่ได้ประดับติดไว้ให้เต็มช่อง พื้นนั้น ๆ โดยใช้เนียน หรือเครื่องมือสำหรับกวาด ลายเลี่ยมภาชนะ เพื่อให้เรียบเสมอกันทั้งรักให้

แห้ง กลม ๆ บดให้รักกับสมุกเข้ากันจนเหนียว แล้วจึง เกลี่ยลงบนลายมุกที่ได้ประดับติดไว้ให้เต็มช่อง พื้นนั้น ๆ โดยใช้เนียน หรือเครื่องมือสำหรับกวาด ลายเลี่ยมภาชนะ เพื่อให้เรียบเสมอกันทั้งรักให้

๗. นำหินกากเพชรหรือหินที่คม ๆ ค่อย ๆ ขัด ผิวรักกับน้ำจนกระทั่งพอเห็นลายของมุกเหลืออยู่ ๆ ขณะที่ขัดผิวรักนั้นลงไปแล้ว ถ้าพบว่าพื้นล่างที่ เกลี่ยไว้ยังไม่เรียบก็ให้เกลี่ยรักเพิ่มลงไปจนเสมอกันทิ้งไว้ให้แห้งแล้วค่อย ๆ ขัดลงไปใหม่จนถึง ลายเส้นมุกพอดี เมื่อขัดรักจนเรียบดีแล้วทิ้งไว้จน แห้งสนิท จากนั้นจึงนำใบตองแห้งมาฉีกเป็นฝอย ๆ ผสมน้ำมันมะพร้าวเล็กน้อย ขัดถูพอจนเป็นมัน และเงางามดีแล้ว จึงเสร็จสิ้นการลงรักประดับมุก

- ๑-๒. เลื่อยมุกให้เป็นชิ้นลวดลายต่าง ๆ ด้วยใบเลื่อยขนาดเล็ก
- ๓-๔. มุกที่เลื่อยออกมา เตรียมนำมาประดับบนชิ้นงาน
- ๕-๖. การประดับมุกลงบนชิ้นงาน
- ๗. กาวอีพ็อกซีถูกนำมาใช้แทนรักในยุคปัจจุบัน
- ๘. ใช้กาวอีพ็อกซีเททับบนมุกที่แกะแล้วให้ท่วม
- ๙. เมื่อกาวอีพ็อกซีแห้งแล้วจึงนำมาขัดออกด้วยเครื่อง
- ๑๐. ทาด้วยหมึกจีนหลังจากการขัด

วิธีประดับมุกสมัยปัจจุบัน

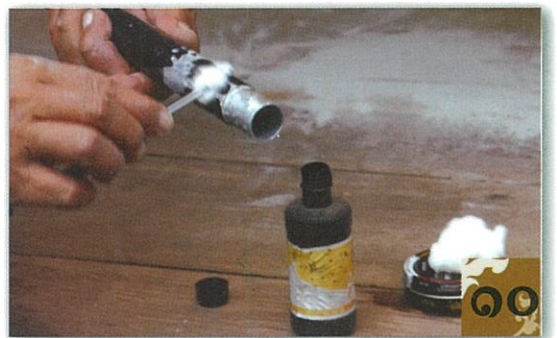
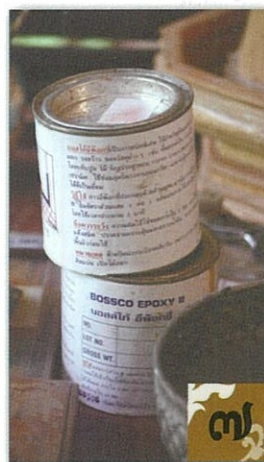
การประดับมุกในปัจจุบันนี้จะแตกต่างจาก สมัยก่อนมาก เพราะวิธีดั้งเดิมนั้นต้องเสียทั้งเวลา และวัสดุที่ใช้ยังหาได้ยาก ช่างมุกทุกวันนี้จึงได้คิด ดัดแปลงวิธีการ เพื่อให้เกิดความสะดวกเป็นหลัก

วิธีการประดับมุกในปัจจุบันมีดังนี้

๑. การจัดเตรียมวัสดุต่าง ๆ จะเหมือนกับสมัย ก่อนทุกประการ แต่หอยมุกแบบเดิมค่อนข้างหา ยากและมีราคาแพง ดังนั้นจึงได้มีการเปลี่ยน เป็นการใช้หอยมุกน้ำจืด หรือหอยประเภทที่มีสีใกล้เคียงกับหอยมุกไฟ ซึ่งหาได้ง่าย และราคาไม่แพง

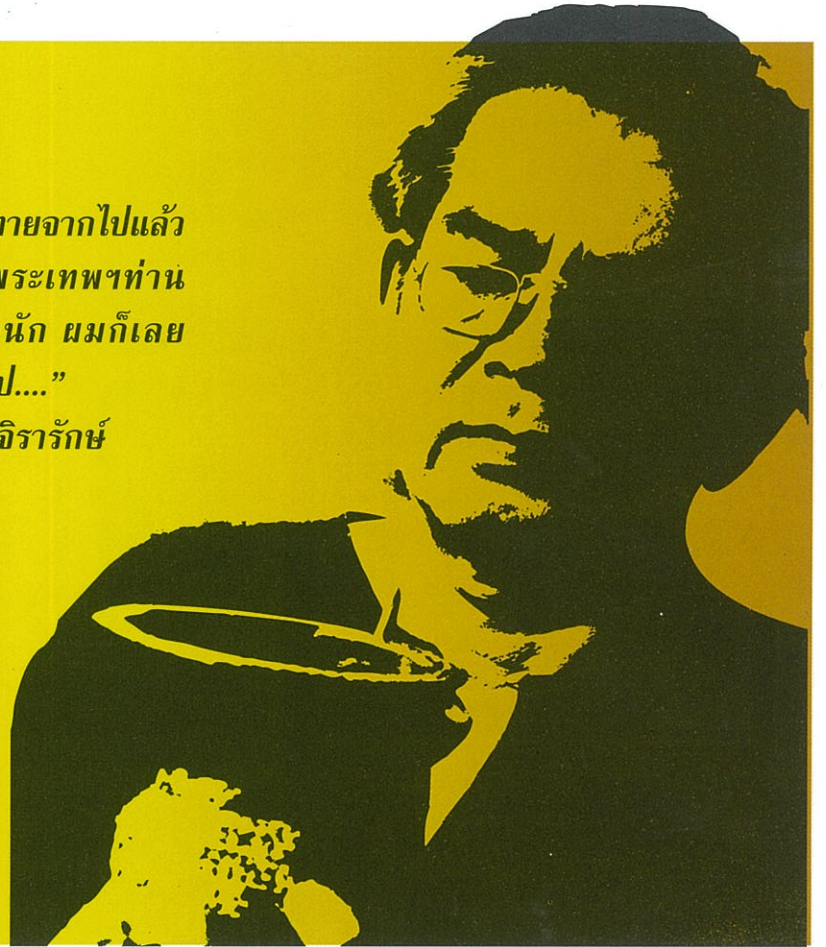
แทน จากนั้นนำมาทำตามขั้นตอนต่าง ๆ ตาม อย่างสมัยก่อน ไม่ว่าจะเป็นออกแบบลาย การ ลอกลาย การติดมุก จะแตกต่างกันที่ใช้รักแทน อีพ็อกซี ซึ่งเป็นวัสดุทางเคมีที่มีความเหนียวติดแน่น โดยนำมาผสมกับสีฝุ่นดำ (ฝุ่นคาร์บอน)

๒. เมื่ออีพ็อกซีแห้งแล้วจึงขัดด้วยเครื่องเจียรนัย จากนั้นจึงทาด้วยหมึกจีนและน้ำมันชักเงาจึงเป็น เสร็จสิ้นทั้งกระบวนการ

“วิชาความรู้ขึ้นอยู่กับตัวผม ถ้าผมสูญหายตายจากไปแล้ว
มันก็จะสูญกับตัวผมเองไปด้วย สมเด็จพระเทพฯ ท่าน
ตั้งโรงเรียนวิทยาลัยในวังชาย ในราชสำนัก ผมก็เลย
สมัครขอไปถ่ายทอดวิชาความรู้ คืนให้วัง ไป...”

ครูเสน่ห์ แจ่มจียรารักษ์

จากความกังวลของครูเสน่ห์ ที่ว่าการทำตะลุ่ม เตียบ พานแว่นฟ้า จะสูญไปจากสังคมไทย
เนื่องจากไม่มีผู้สืบทอดต่อ ครูเสน่ห์จึงเริ่มคิดที่จะสอนวิชาเหล่านี้ให้กับคนนอกตระกูล ประจวบ
กับที่ได้ยินข่าวว่า สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้ตั้งวิทยาลัยในวังชาย ขึ้น
ในสำนักพระราชวัง ครูเสน่ห์ จึงไปสมัครเป็นครูสอนที่วิทยาลัยแห่งนี้ และได้สอนถึง ๗ ปี ซึ่ง
สอนทุกอย่างตั้งแต่ขั้นพื้นฐานจนทำเสร็จและอีกแห่งหนึ่งที่ครูเสน่ห์ ดีใจที่ได้สอนคือ สอนเจ้าหน้าที่
ช่างสิบหมู่ กองหัตถศิลป์ กรมศิลปากร ซึ่งในครั้งนั้นทั้งวิทยาลัยในวังชายและช่างสิบหมู่ยังไม่มีผู้
รู้ด้านนี้อยู่เลย

“หลังจากที่ผมส่งเสียลูกจบปริญญาตรี หหมดแล้ว ๔ คน ก็คิดว่าวิชาความรู้ขึ้นอยู่กับตัวผม ถ้า
ผมสูญหายตายจากไปแล้วมันก็จะสูญกับตัวผมเองไปด้วย และอีกอย่างภาระที่ผมต้องส่งเสียลูกก็
หมดแล้วก็คิดจะเผยแพร่ ประจวบกับมารู้ข่าวว่า สมเด็จพระเทพฯ ท่านตั้งโรงเรียนวิทยาลัยในวัง
ชาย ในราชสำนัก ผมก็เลยไปสมัครขอไปถ่ายทอดวิชาความรู้ คือ คืนให้วัง ไป...”

นอกจากนี้ยังมีอีกหลายแห่งที่ครูได้มอบวิชาให้ เช่น วิทยาลัยในวัง ที่นครปฐม , ศูนย์การ
ศึกษานอกโรงเรียนกาญจนาภิเษก ที่พุทธมณฑล และยังเปิดสอนที่บ้านให้กับบุคคลทั่วไปอีกด้วย

เหตุการณ์ที่เป็นกำลังใจอย่างยิ่งและทำให้ครูเสน่ห์ประทับใจและภาคภูมิใจในงานระดับมุก
เตียบ ตะลุ่ม พานแว่นฟ้า เป็นที่สุด คือ ในระหว่างการจัดแสดงผลงานของนักเรียนนักศึกษาของ
วิทยาลัยในวังชาย ณ โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ เมื่อปีการศึกษา ๒๕๓๙ สมเด็จพระ
เทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้เสด็จทอดพระเนตร การแสดงผลงานและได้ทรงพระ
มหากรุณาธิคุณตอกหมุดลงบนชิ้นส่วนของวัสดุที่กำลังจัดทำพานแว่นฟ้านับเป็นศิริมงคลเป็น
อย่างสูงยิ่ง

งานของครูเสน่ห์เป็นงานที่ละเอียด ประณีต จนเป็นที่ยอมรับ และนิยมของลูกค้าเป็นอย่างมาก สืบเกิดได้จากครูเสน่ห์สามารถ สร้างหุ่นตะลุ่ม กับพานแว่นฟ้า จำหน่ายเป็นอาชีพได้โดยไม่ต้อง มีอาชีพเสริมเลย นั่นหมายความว่า หุ่นตะลุ่ม พานแว่นฟ้า แต่ละชิ้น จำหน่ายได้ราคาดีมาก

เทียบ ตะลุ่ม และพานแว่นฟ้า ศิลปะชั้นสูงออกจากราชสำนัก มาช่วยให้ชาวบ้านมีอาชีพ หาเลี้ยงครอบครัวได้อย่างสุจริตนับ ๒๐๐ ปี บัดนี้ครูเสน่ห์ แจ่มจิริรักษ์ ทายาทรุ่นสุดท้ายของตระกูล ที่สืบทอดการทำตะลุ่มและพานแว่นฟ้า ได้คืนศิลปะเหล่านี้ กลับสู่ราชสำนักแล้ว ความกังวลที่วิชาจะสูญหายไปกับครูเสน่ห์ก็ หหมดไป แต่หัวใจแห่งการอนุรักษ์ และรักษาวิชาให้คงอยู่เป็น สมบัติของแผ่นดินไทยไม่เคยจางหาย วันนี้ ครูเสน่ห์ ยังตั้งเป้า หมายแห่งชีวิตที่จะจัดสร้างพิพิธภัณฑ์ เพื่อให้ชนรุ่นหลังได้เรียนรู้ และสืบค้น แม้วันนี้ ยังไม่ประสบความสำเร็จอย่างที่ตั้งใจ แต่สิ่ง ที่ครูได้มอบคืนให้แผ่นดินล้ำค่ายิ่งแล้ว และทั้งหมดนี้เป็นเพราะ ครูมีจิตวิญญาณของครู ที่เป็นครูศิลป์ของแผ่นดิน นั่นเอง